

O'ZBEKISTONDA RAQAMLI IQTISODIYOTGA O'TISH ZARURIYATI

Muzaffarov Jo'rabek Mustaqim o'g'li

*Anor bank AJ, Bosh ofisi Kichik va
o'rta biznesni Kreditlash boshqarmasi boshlig'i.*

Zakirov Ixtiyor Sanrovich

*Anor bank AJ, Bosh ofisi
Monitoring Departamenti Bosh mutaxassisi.*

Raqamli iqtisodiyotning gullab-yashnashi 21-asrning o'ziga xos xususiyatlaridan biridir. Albatta, bugungi kunda o'zingizni raqamli texnologiyalarsiz tasavvur qilish qiyin. Aql va fan rivojlanish qanotlaridir. Zamonaviy ilm-fanning cho'qqisi yuqori texnologiyalarda, raqamli dunyoda ko'rinadi. To'rtinchi sanoat inqilobi rivojlanishning yangi shakli - "raqamli iqtisodiyot"ning boshlanishini anglatadi. Bugun biz yaqin kelajakda erishmoqchi bo'lgan ulkan maqsadlarga duch kelmoqdamiz. Buning uchun bizga, albatta, etuk kadrlar va mutaxassislar kerak. Raqamli texnologiyalar jamiyat va iqtisodiyotga ko'p jihatdan ta'sir qiladi, jumladan, yangi aloqa va hamkorlik vositalari orqali; kuchli xizmat komponentiga ega yangi mahsulotlar; iqtisodiy o'sish omili sifatida axborotning roli; sun'iy intellekt (AI) yordamida vazifalarni avtomatlashtirish; va platformalar kabi yangi biznes modellarining paydo bo'lishi. Shuning uchun raqamlashtirish birgalikda yashash va ishlash uslubimizni tubdan o'zgartiradi. Bu butun mamlakatning rivojlanishi va farovonligini anglatadi. Shuningdek, u samaradorlik, vaqt, tarmoqli kengligi, ko'nikmalar, barcha sohalardagi korxonalar va tashkilotlar uchun daromadlarni to'g'ri taqsimlash, atrof-muhit va tashqi dunyoga katta ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi vaqtda O'zbekiston rivojlangan davlatlar qatorida bo'lishi uchun biz o'z ishimizni to'xtatmasligimiz kerak. Xorijiy davlatlar biznikiga qaraganda ancha rivojlangan raqamli iqtisodiyotga ega. Iqtisodiyotni raqamlashtirish ushbu mamlakatning rivojlanishi uchun muhimdir. Bugungi kunda raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi barcha sohalarning rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq.

Raqamli iqtisodiyot bugungi kunda dolzarb mavzulardan biridir. Aslida, O'zbekistonda ushbu mavzuni qanday rivojlantirish to'g'risida qaror qabul qilish biz yoshlarga bog'liq. "Raqamli iqtisodiyot" atamasi birinchi marta 1995 yilda don Tapkott tomonidan nashr etilgan.

Raqamli iqtisodiyot: tarmoq razvedkasi davridagi istiqbollar va xavflar alohida tushunchaga ajratilgan. Ushbu nashrda raqamli iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismlari orasida fundamental innovatsiyalar (yarimo'tkazgichlar, protsessorlar), asosiy texnologiyalar (kompyuterlar) va ulanish infratuzilmasi (Internet va telekommunikatsiya tarmoqlari) ajralib turadi.

Rivojlangan mamlakatlarda raqamli iqtisodiyotni joriy etish allaqachon boshlangan. Jahon iqtisodiyotining globallashuvi va texnologiyalar rivojlanishi sharoitida O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishiga raqamli iqtisodiyotni rivojlantirmasdan erishish mumkin emas. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, mamlakatimiz umumiy boyligining 66 foizi - 365 trillion AQSh dollari - inson kapitaliga, ya'ni asosan insonning bilim darajasiga

to'g'ri keladi. AQShda bu ko'rsatkich milliy boylikning 77 foizini tashkil etadi - 95 trillion dollar. Shuning uchun davlatimiz rahbari bu yilgi maktubida shunday dedi: "eng katta boylik - aql va bilim, eng katta meros - yaxshi ta'lim, eng katta qashshoqlik - jaholat!" u bu fikrni alohida ta'kidladi. Bugungi kunga kelib, dunyodagi raqamli iqtisodiyot 20 ta rivojlangan mamlakatlarda 2 trillion AQSh dollariga baholanmoqda. Raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish bo'yicha jahon yetakchisi bo'lgan Buyuk Britaniyada u milliy YaIMning 12 foiziga yetdi. Raqamli iqtisodiyot texnologik va biznes jarayonlari, ishlab chiqarish, logistika va tayyor mahsulotlar savdosini raqamlashtirishni nazarda tutadi. Mamlakatimizda 2020 yilda transport, geologiya, ta'lim, arxiv kabi sohalarni to'liq raqamlashtirish to'g'risida qaror qabul qilindi. Zamonaviy infratuzilmaga ega "it-parklar" bizning fikrimizni tasdiqlaydi. Aholining barcha qatlamlarida raqamli ko'nikmalarning etishmasligi raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga yana bir to'siq bo'ldi.

Raqamli aylanma ham past deb topildi. Shu munosabat bilan, texnologiya olamida yaxshi tanilgan Microsoft korporatsiyasi asoschisi Bill Geytsning fikrini esga olish kerak: "yaqinda sayyorada faqat ikki turdagi kompaniyalar qoladi. "Birinchisi, Internetda biznes yuritadigan kompaniyalar, ikkinchisi esa biznesni tark etgan kompaniyalar." Ushbu jihatni hisobga olgan holda, tadbirkorlar o'z faoliyatini dunyoga mashhur "iste'molchilar uchun biznes", "biznes uchun biznes" va "iste'molchilar uchun iste'molchilar" tamoyillari asosida tashkil etishlari maqsadga muvofiqdir. O'zbekistonning raqamli sanoat bozorini shakllantirish uchun uchta muhim shartni aniqlash zarur. Raqamli muhitni tartibga solish (kontseptsiya, dastur va qonun), infratuzilmani rivojlantirish (ma'lumotlar markazlari, mobil aloqa, Internet, biznes jarayonlari va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish uchun qurilmalar) va mutaxassislarni tayyorlash sog'lom bozorni yaratish uchun asos bo'ladi.

Raqamli iqtisodiyot - bu haqiqatni to'ldiradigan virtual muhit. Raqamli iqtisodiyotni yanada rivojlantirish uchun innovatsion g'oyalar, texnologiyalar va ishlanmalarni joriy etish sohasida davlat organlari va biznes tuzilmalarining yaqin hamkorligini ta'minlash. Blokcheyn texnologiyalarini ishlab chiqarish va ulardan foydalanish sohasida amaliy ko'nikmalarga ega bo'lgan malakali kadrlar tayyorlash. Chet el tajribasini hisobga olgan holda, o'z oldingizga maqsad qo'yish va blokcheyn texnologiyalarini joriy etish uchun huquqiy asos yaratish kabi bir nechta vazifalarni bajarish kerak. Raqamli iqtisodiyot ikki sababga ko'ra iqtisodiyotning alohida sohasi sifatida mavjud. Birinchidan, yangi iqtisodiy modellar zarur, chunki ko'plab an'anaviy axborot tushunchalari endi raqamli dunyoda ishlaymaydi. Ikkinchidan, raqamlashtirish natijasida hosil bo'lgan yangi ma'lumotlar turlari yangi tahlil usullarini talab qiladi. Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda raqamli texnologiyalar asosan ilmiy hamjamiyat va xususiy sektorda jadal rivojlanmoqda. Shuning uchun davlat ushbu sohalardagi innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash orqali qulay ekotizimni yaratishi kerak. Onlayn to'lovlarni amalga oshirishga imkon beradigan Click, Payme, m-bank, Upay, Oson va boshqalar kabi to'lov tizimlariga ega bo'lishiga qaramay, mobil, Internet va kommunal xizmatlar uchun onlayn to'lovlarning tezligi past. 2017 yilda hisob egalarining 34 foizi raqamli to'lovlarni amalga oshirgan. Taqqoslash uchun, Buyuk Britaniyada bu ko'rsatkich 96% ni tashkil qiladi. Biz ushbu sohani rivojlantirish orqali elektron tijorat va elektron pul o'tkazmalarini rivojlantirishimiz kerak. Agar O'zbekistonda raqamli to'lovlarning ulushi 34% bo'lsa, biz bu ko'rsatkichni 100% ga

o'shinishimiz kerak. Umuman olganda, kiberxavfsizlik raqamli iqtisodiyotning muhim shartidir. Iqtisodiyotni raqamlashtirgandan so'ng, xavfsizlik choralaridan butunlay voz kechish kerak. Raqamlashtirish va kiberxavfsizlik tushunchalari har doim bir-biriga mos keladi. Barcha tizimlar va jarayonlarni raqamlashtirish bilan bir qatorda ularning texnik jihatdan mukammal va xatosiz ishlashi va xavfsizligini ta'minlash muhimdir. Mamlakatimizda raqamli iqtisodiyotni rivojlantirishga qanchalik ko'p e'tibor qaratisa, kiberxavfsizlikni ta'minlash vazifasi shunchalik dolzarb bo'lib qoladi. O'zbekiston global kiberxavfsizlik indeksida o'z o'rnini mustahkamlamoqda. 2017 yilda mamlakatimiz ushbu reytingda 93-o'rinni egalladi va 2018 yilda 52-o'ringa ko'tarildi. Kiberxavfsizlik-bu axborot xavfsizligining bir shakli va ma'lumotni saralashga xizmat qiladigan yuqori ma'naviyatdan boshqa tushuncha. Bu ko'proq texnik jarayonlarga taalluqlidir, oddiy foydalanuvchi uchun bu pochta, ijtimoiy tarmoqlar, to'lov tizimlarida kuchli parollarni o'rnatish va shaxsiy kompyuteringiz va smartfoningizni viruslardan himoya qilishni anglatadi. Kengroq ma'noda, kiberxavfsizlik-bu tarmoqlar, mobil ilovalar va qurilmalarni himoya qilishga qaratilgan chora-tadbirlar majmui. Bu ma'lumotlarning maxfiylikni saqlash, ularning yaxlitligini himoya qilish va ma'lum bir sayt, dastur yoki dasturning to'liq ishlashini anglatadi. Kiberxavfsizlik markazi Suk tahliliga ko'ra, 2019-yilda Internetning milliy segmenti saytlarida 268 ta kiberxavfsizlik hodisasi aniqlangan. Bu shuni anglatadiki, raqamli dunyoda jinoyatlar soni o'tgan yilga nisbatan 44 foizga kamaydi. Ulardan 222 tasi ruxsatsiz kontentni yuklab olish, 45 tasi defeys (vab - sayt sahifasi boshqasi bilan almashtirilgan xakerlik hujumi, masalan, reklama) va bittasi yashirin qazib olish (kriptoalyuta platformasidagi yashirin faoliyat) bilan bog'liq. O'zbekistonda barcha tizimlar kundan-kunga raqamli shaklga o'tkazilmoqda. Ayniqsa, koronavirus tufayli joriy etilgan karantin sharoitida onlayn tovarlar va xizmatlarga talab oshdi va raqamli funktsiyalar doirasi barcha sohalarda kengaydi. Bugungi kunda siz uydan chiqmasdan to'lovlarni amalga oshirishingiz, masofadan turib ta'lim olishingiz, dunyodagi eng yirik kutubxonalardan foydalanishingiz va hatto ishlashingiz mumkin. An'anaviy xizmatlar bilan taqqoslaganda, raqamli xizmatlar bir qator afzalliklarga ega, masalan, hujjatlarni rasmiylashtirmaslik, rasmiyatchilik va vaqtni tejash. Masalan, agar siz davlat xizmatlarini raqamli ravishda olsangiz, siz belgilangan to'lovning 10 foizini chegirmaga ega bo'lasiz. Raqamlashtirish katta va misli ko'rilmagan imkoniyatlarni ochib beradi. Shu bilan birga, bunday transformatsion texnologiyalarni rivojlantirishda jiddiy noaniqliklar saqlanib qolmoqda. Hukumatlar jamiyat uchun yuzaga kelishi mumkin bo'lgan oqibatlarini va ushbu yangi texnologiyalar ularni boshqarish uchun yuzaga keladigan jiddiy muammolarni yaxshiroq tushunishga intilishlari kerak.

XULOSALAR

Xulosa qilib aytganda, har bir mamlakatning rivojlanishi uchun vaqti-vaqti bilan o'zgarib turadigan yangi o'zgarishlar, g'oyalar va yangi protseduralar zarur. Mamlakatimizning rivojlanish istiqboli raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi va raqamli texnologiyalarni qamrab olish darajasiga ham bog'liq. Davlatimiz rahbari aytganidek, " iqtisodiyot qurish uchun katta pul va mehnat talab etiladi. Ammo biz bundan qo'rqmasligimiz va raqamli iqtisodiyotni shakllantirishimiz kerak. Biz bu ishni bugundan

mas'uliyat va qat'iyat bilan boshlashimiz kerak. Har bir inson mamlakatning rivojlanishi uchun javobgardir. Har birimiz bu masalani jiddiy qabul qilishimiz kerak."

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR;

1. International Conference on Developments in Education Hosted from Toronto, Canada May 21st 2022 215 MAVZU: RAQAMLI IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISH OMILLARI Rahimov Bahromjon Qaxramon o'g'li
2. G'.M. PORSAEV, B.SH. SAFAROV, D.Q. USMANOVA RAQAMLI IQTISODIYOT ASOSLARI (Darslik)
3. Raqamli iqtisodiyot mamlakatimiz taraqqiyoti garovidir. [review.uz]
4. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" (Economics and Innovative Technologies) ilmiy elektron jurnali O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RAQAMLASHTIRISH SHAROITIDA "ELEKTRON SOG'LIQNI SAQLASH" TIZIMINING ISTIQBOLLARI Mirzarahimova Aziza Baxrom qizi
5. "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 1, yanvar-fevral, 2021 yil 1/2021 (№ 00051) <http://iqtisodiyot.tsue.uz> 309 RAQAMLI IQTISODIYOTNING BUGUNGI HOLATI: MUAMMO VA YECHIMLAR Kurpayanidi Konstantin Ivanovich Farg'ona politexnika instituti dotsenti, i.f.n. Ilyosov Asrorjon Axrorjon o'g'li Farg'ona politexnika instituti
6. "Raqamli iqtisodiyot: taraqqiyot sari qisqa yo'l" Sanobar Jumanova "Yangi O'zbekiston" gazetasi 17-sentabr 2020